

НАУКОВІ ШКОЛИ

УДК 340:081:016

Філософія життя і наукової діяльності академіка М. В. Костицького (з нагоди 75-річного ювілею)

КРАВЕЦЬ Віталій*

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1911-5241>;

НОСЕНКО Олександр

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8511-3941>

75-річчя академіка М. В. Костицького, безперечно, не могло загубитися з-поміж численних подій нашого бурхливого та непростого сьогодення, адже й сам іменинник – постійно у вирі громадсько-політичного та наукового життя країни – не як спостерігач, а як діяльний і невтомний трудівник задля загального добра, суспільної злагоди й порозуміння, просвітлення сьогодення та перспектив українського суспільства. Підтвердження тому – увесь життєвий шлях нашого шановного ювіляра, його багаторічна плідна наукова та громадська діяльність.

Михайло Васильович Костицький – непересічна, оригінальна та знакова постать з потужною енергією, титанічним працелюбством, широким кругозором неординарним талантом у різних сферах діяльності: академік Національної академії правових наук України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор юридичних наук, професор,

---

Історія статті:

Отримано: 28.02.2023

Переглянуто: 31.03.2023

Прийнято: 21.04.2023

Рекомендоване посилання:

Кравець В., Носенко О. Філософія життя і наукової діяльності академіка М. В. Костицького (з нагоди 75-річного ювілею). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 196–201.

*Відповідальний автор

© Кравець В., Носенко О., 2023

заслужений юрист України, народний депутат України 2-го скликання, суддя Конституційного Суду України у відставці, член постійного консультативного органу Міністерства внутрішніх справ України «Наукова рада Міністерства внутрішніх справ України», член науково-консультативної ради Конституційного Суду України, заслужений професор Національної академії внутрішніх справ.

Увесь науково-дослідницький шлях Михайла Васильовича має одну яскраво виражену особливість – заглибленість у вир сучасного життя. Мистецтво екстраполювати тисячолітній досвід філософської спадщини на сучасну соціально-правову динаміку є тим хистом, що забарвлює твори академіка особливою унікальною мозаїкою його авторства.

Загальновідомо, що головною заслугою та дітищем наполегливої справи академіка М. В. Костицького є заснування наукових шкіл філософії права та юридичної психології. Однак це не лише заснування окремого наукового напрямку чи осередку однодумців в освітньому українському просторі, а й створення унікальної філософської традиції, довшеної методології правового дослідження, вишуканої мови наукового дискурсу. Кожен, хто долучився до цих наукових шкіл, набуває на все подальше життя стрункої наукової світоглядної позиції, опановує систему правових цінностей і витонченої інтуїції в подальшому практичному досвіді.

Загалом через цей гарт пройшла вже численна когорта молодих кадрів, багато з яких самі вже стали відомими й авторитетними науковцями, які, озброївшись досвідом й опанувавши передові дослідницькі технології та інструментарій, успішно працюють у поважних освітніх, науково-дослідних, громадських чи державних вітчизняних і міжнародних установах. І нині Михайло Васильович із неперевершеним хистом «шостого відчуття» гуру-наставника продовжує гартувати молодих науковців і запалювати нові вогниці на зоряній мапі українського наукового небосхилу.

Щире захоплення викликає здатність академіка надихати на творчий пошук, спонукати до переосмислення наявних і пошуку нових ідей у зазначеній сфері, уміння розпізнавати талановиту молодь, стимулюючи її до реалізації творчих здібностей. Той факт, що Михайло Васильович особисто підготував понад 50 докторів і кандидатів наук, які нині стали гідними послідовниками заснованих ним наукових шкіл, підтверджує його особистий внесок у подальший розвиток української науки (див. табл.).

На сучасному етапі наукова школа філософії права є одним з провідних наукових осередків, авторитет якого визнаний як в Україні, так і поза її межами. Основними напрямками досліджень наукової школи філософії права є логіка та методологія правознавства, правова онтологія, правова аксіологія, правова гносеологія,

філософія прав людини та філософські проблеми правоохоронної діяльності, юридична компаративістика, семіотика права. Представники наукової школи юридичної психології підготували дисертації щодо психологічних аспектів правової теорії та юридичної практики. Дисертанти, які захистились із філософії права, теорії та історії держави і права, юридичної психології, кримінального права, кримінології та інших дисциплін могли б створити цілий інститут. Так, за наукового керівництва академіка М. В. Костицького захистили дисертаційні дослідження О. О. Бандура, В. В. Бедь, А. М. Зачепа, Я. Ю. Кондратьєв, В. В. Коцинець, І. М. Луцький, А. І. Луцький, М. І. Луцький, В. С. Макаручак, В. Я. Марчак, С. Г. Меленко, Р. А. Сербин, С. С. Сливка, В. В. Сокурєнко, Г. М. Федущак-Паславська, П. Л. Фріс, П. М. Черепій, М. Г. Яцемірська та ін. Таким чином, відомими учнями академіка М. В. Костицького в межах обох наукових шкіл є знані українські філософи права, психологи, юристи й правоохоронці.

Усім послідовникам, учням і вихованцям академіка М. В. Костицького вдалося перейняти від талановитого наставника ініціативність, прагнення до неупередженого й об'єктивного продукування наукових ідей і різноманітних форм співпраці. Зокрема, 2002 року на базі Національної академії внутрішніх справ було проведено установчі збори та створено громадську організацію «Всеукраїнська асоціація філософії права і соціальної філософії». Представники наукової школи беруть активну участь у її діяльності, тому цілком закономірно, що почесним головою цієї організації як колективного члена Міжнародної асоціації філософії права та соціальної філософії (IVR) було обрано саме академіка М. В. Костицького, а президентом – завідувача кафедри філософії права та юридичної логіки, професора, заслуженого працівника народної освіти України Б. Ф. Чміля. 2012 року президентом асоціації стала доктор юридичних наук, професор В. М. Вовк, яка захистила під керівництвом академіка М. В. Костицького кандидатську дисертацію «Європейське право як феномен духовно-практичного освоєння світу». 2017 року асоціацію очолив доктор філософських наук, професор О. О. Бандура, науковим консультантом якого в процесі роботи над дисертацією «Єдність цінностей та істини у праві (філософський аналіз)» був ювіляр.

Крім наукового доробку засновника школи академіка М. В. Костицького, знаними також є праці Д. В. Андреева, В. М. Андріанова, О. О. Бандури, В. С. Бігуна, В. М. Братасюка, В. М. Вовк, О. І. Гвоздіка, О. А. Гордієнка, М. М. Гурєнко, М. М. Жовтобрюха, М. Л. Заїнчковського, М. М. Ібрагімова, Ю. В. Івченко, В. М. Кравця, Л. В. Кравченка, В. В. Куліченка, Н. В. Кушакової-Костицької, І. М. Луцького, О. Є. Манохи, С. Г. Меленка, О. В. Микитчика, В. І. Невідомого, А. В. Нікітіна,

Д. А. Овчаренка, О. В. Павлишина, Ю. І. Римаренка, Б. Г. С'єдіна, Р. А. Сербіна, Ю. С. Симова, С. С. Сливки, В. В. Сокурена, О. Д. Тихомирова, І. С. Тімуш, А. С. Токарської, А. В. Хірсіна, О. М. Цапка, М. М. Цимбалюка, В. В. Чернея, Б. Ф. Чміля, В. В. Шишка та інших учених, які на монографічному рівні досліджували актуальні проблеми філософії права.

Лише в межах наукової школи філософії права підготовлено понад 100 докторів і кандидатів наук, що є гідним потенціалом для створення науково-дослідного центру філософії права, фундатором якого міг би стати академік М. В. Костицький, а продовжувати справу – його численні учні та послідовники, які мають заслужений авторитет у науковій спільноті.

Винятковою особистою рисою академіка М. В. Костицького є талант переконання, утілювати в життя який допомагають неперевершені ораторські здібності вченого. Кожна його доповідь, промова чи виступ створюють миттєву тишу в аудиторії, де присутні прагнуть увібрати кожне авторське слово, думку чи сформовану позицію. Михайло Васильович випромінює шалену потугу та постійну готовність до генерування нових ідей, тому його без перебільшення можна назвати сучасним «українським Сократом» філософсько-правової думки. Однак, на відміну від класика античної філософії, наш академік має величезний письмовий доробок, вартий повноцінної спеціалізованої бібліотеки. Зокрема, основними дороговказами наукових поглядів ювіляра можна зазначити такі праці: «Судово-психологічна експертиза» (1987), «Використання спеціальних психологічних знань у кримінальному процесі» (1990), «Вступ у юридичну психологію: методологічні та теоретичні проблеми» (1990), «Екологічна етика і психологія людини» (1992), «Основи держави і права» (1992, 1993), «Політологія» (1993, 1994), «Правознавство» (1994), «Історія політико-правових вчень» (1995), «Юридична психологія» (1999), «Воєнно-юридична психологія» (1999), «Філософія права» (2000), «Релігієзнавство» (2008), «Філософські та психологічні проблеми юриспруденції» (2009), «Психологія судового розгляду кримінальних справ» (2010), «Ренесанс натурфілософії або Всезагальні (космічні) закони як джерело права» (2010), «Судово-психологічна експертиза в адміністративному процесі» (2011), «Філософські проблеми управління» (2015) тощо.

Михайло Васильович є активним учасником наукових форумів, присвячених актуальним питанням сьогодення. Він брав участь у таких значущих заходах, як: Міжвідомчий науково-практичний круглий стіл «Порушення законів і звичаїв війни: актуальні проблеми теорії, практики та правового регулювання» (Київ, 22 лютого 2023 р.), круглий стіл «Геноцид української нації: збройна агресія Росії проти України» (Київ, 31 березня 2023 р.), Всеукраїнський круглий стіл

«Забезпечення і реалізація прав дітей на позашкільну освіту в умовах воєнного стану» (Київ, 20 квітня 2023 р.).

Професійні успіхи та здобутки як державного діяча, науковця-дослідника, так і «менеджера» освітньої сфери академіка М. В. Костицького увінчані численними нагородами та відзнаками, які визначають його монументальний внесок у розбудову української держави. Зокрема, академік було нагороджено орденами «За заслуги» I, II і III ступенів, орденом Короля Данила Галицького, орденом Рівноапостольного Великого князя Володимира II ступеня, Золотою медаллю Національної академії правових наук України, медалями Академії педагогічних наук України, почесною відзнакою Конституційного Суду України, медаллю Краківської педагогічної академії, дипломом голови Конституційного Суду України, почесною грамотою Верховної Ради України, грамотою голови Конституційного Суду

України, Спілки ветеранів МВС України, внутрішніх військ, пенітенціарної системи. Науковець має відомчі нагороди Міністерства внутрішніх справ України та Державної служби виконання покарань, Внутрішніх військ України. Його нагороджено церковними орденами, відзнаками органів місцевого самоврядування, різних громадських організацій, вітчизняних та іноземних закладів вищої освіти, що є свідченням справжнього визнання в професійних колах і науковій спільноті.

Кафедра філософії права та юридичної логіки щиро та сердечно вітає Вас, наш шановний Михайле Васильовичу, із сонячним, сповненим тепла та світла ювілеєм. Він зовсім не круглий, а серпоносний: тож тими серпами бажаємо Вам щедрого ужинку на Вашій подальшій життєвій ниві! У даті ювілею зашифровані число глибини розуму та досвіду «семи мудреців», а також висока оцінка Ваших трудів і здобутків – «відмінно». Успіхів, міцного здоров'я та многа! літа!

Таблиця

**Перелік дисертаційних досліджень, підготовлених під керівництвом академіка
 М. В. Костицького**

Прізвище дисертанта	Тема дисертації	Рік захисту
Кондратьєв Я. Ю.	Психологічне забезпечення діяльності оперативних підрозділів МВС України	1999
Ляшенко В. М.	Європейське право як феномен духовно-практичного освоєння світу	1999
Федушак-Паславська Г. М.	Політико-правова ідея суверенітету державної влади та її реалізація в державотворенні України	2000
Романюк Б. В.	Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві	2002
Сокурєнко В. В.	Роль соціальної справедливості в розбудові демократичної соціальної держави	2002
Бучко М. Б.	Сучасна корислива злочинність в Україні та шляхи її обмеження	2002
Марчак В. Я.	Використання спеціальних психологічних знань на стадії досудового слідства	2003
Кошинець В. В.	Використання спеціальних психологічних знань судом при розгляді кримінальних справ про злочини проти життя, здоров'я та гідності особи	2003
Загурський О. Б.	Судові дебати в кримінальному процесі: правові та психологічні проблеми	2003
Бандура О. О.	Єдність цінностей та істини в праві (філософський аналіз)	2003
Лемик Р. Я.	Судово-психологічна експертиза в цивільному процесі України (проблеми теорії та практики)	2004
Сербин Р. А.	Правова культура як важливий фактор розбудови правової держави	2004
Шишко В. В.	Культурологічні проблеми правотворчості	2004
Фріс П. Л.	Кримінально-правова політика України	2005
Пепеляєв С. Г.	Філософсько-моральний аспект гуманізму в кримінально-процесуальному праві	2006
Якімова С. В.	Кримінологічна характеристика та попередження корисливих злочинів на залізничному транспорті (за матеріалами УМВС України на Львівській залізниці)	2007
Авраменко О. В.	Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти	2008
Петечел О. Ю.	Використання спеціальних психологічних знань щодо неповнолітніх учасників досудового розслідування	2009
Луцький І. М.	Християнське вчення як світоглядне джерело української держави і права	2011
Марчак В. Я.	Юридико-психологічний зміст обмеженої осудності	2011
Головін А. С.	Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні	2013
Меленко С. Г.	Давньогрецька філософія права як світоглядне джерело української філософсько-правової думки	2014
Луцький А. І.	Правова ідеологія в українському державотворенні: теорія і практика	2015
Луцький М. І.	Право і система законодавства Західноукраїнської Народної Республіки	2016
Дурдинець М. Ю.	Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення	2018
Бутенко С. С.	Філософсько-правовий вимір власності як основи демократії	2018
Павлишин О. В.	Семіотика права як методологічна парадигма новітнього філософсько-правового дискурсу	2019
Кошинець В. В.	Теоретико-методологічні засади спеціального психологічного пізнання в юрисдикційному процесі	2019
Шаптала Н. К.	Філософсько-правові виміри доказування в конституційному судовому процесі	2019
Кушакова-Костицька Н. В.	Філософсько-правові засади становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні	2019
Бровко Н. І.	Філософсько-правові засади формування правосвідомості особистості в умовах трансформації освітнього процесу в Україні	2019

Вибрані праці, присвячені постаті академіка М. В. Костицького

1. Костицький Михайло Васильович. *Вчені-юристи України* : довідник / Верховна Рада України, Інститут законодавства. Київ, 1998. С. 130–131.
  2. Костицький Михайло Васильович. *Визначні юристи сьогодення* / Спілка юристів України ; [ред.: В. О. Євдокимов та ін.]. Київ : ІнЮре, 2001. С. 253–254.
  3. Костицький Михайло Васильович. *Юридична енциклопедія*. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3 : К-М. С. 374–375.
  4. Заманський В. Професія Михайла Костицького. *Покликані Конституцією*. Київ : Альтернативи, 2001. С. 156–171.
  5. Костицький Михайло Васильович. *Наукові школи Національної академії внутрішніх справ* : довідник / [уклад. : О. М. Джужа та ін.]. Київ, 2011. С. 86–97. *Доктори наук і професори Національної академії внутрішніх справ* : довідник / авт.-упоряд. О. С. Гордецький. Київ, 2001. С. 45.
  6. Костицький Михайло Васильович. *Міліція України: історичний нарис, портрети, події* / [упоряд. : П. П. Михайленко та ін.]. Київ : ІнЮре, 2002. С. 468–469.
  7. Костицький Михайло Васильович. *Академія педагогічних наук України. 1992–2008* : інформ. довідник. Київ : Пед. думка, 2008. С. 122–123.
  8. Костицький Михайло Васильович. *Київський національний університет внутрішніх справ: доктори наук та професори* : довідник. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. С. 102–103.
  9. Костицький Михайло Васильович. *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка* : у 2 т. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. Т. 1 : А–К. С. 656–657.
  10. Костицький Михайло Васильович. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. 2-ге вид., довш. й випр. Рівне : Волин. обереги, 2011. С. 242.
  11. Ювілей Михайла Васильовича Костицького. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3–4. С. 534–537.
  12. Ювілей академіка НАПрН України Михайла Васильовича Костицького. *Право України*. 2013. № 1–2. С. 478–479.
  13. Джужа О. М. Костицький Михайло Васильович. *Енциклопедія сучасної України*. Київ : Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2014. Т. 14 : Кол-Кос. С. 720.
  14. Кравець В. М., Павлишин О. В. Патріарх філософсько-правової науки в Україні (до 70-річчя академіка М. В. Костицького). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 300–318.
  15. Кельман М. С. Диригент науки (з нагоди 70-річного ювілею професора Костицького Михайла Васильовича). *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 482–484.
  16. Токарська А. С. Методологія життя і наукової творчості академіка М. В. Костицького (Ювілейне есе). *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 484–486.
  17. Конопацька О. М. Костицькому Михайлу Васильовичу. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 487.
  18. Кресін О. В. Ювілей академіка НАПрН України Михайла Васильовича Костицького (до 70-річчя від дня народження). *Право України*. 2017. № 11. С. 218–221.
  19. До 70-річчя Костицького Михайла Васильовича. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 232–235.
  20. Кравець В. М. Костицький Михайло Васильович. *Велика українська юридична енциклопедія* : в 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 381–383.
  21. Джужа О. Костицький Михайло Васильович. *Українська кримінологічна енциклопедія*. Харків. Київ : Золота миля, 2017. С. 327–328.
  22. Джужа О. М. Костицький Михайло Васильович. *Енциклопедія сучасної України* / [редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.]. Київ : Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-5374>.
  23. Костицький Михайло Васильович. *Наукові школи Національної академії внутрішніх справ. Юридична психологія та психофізіологічні дослідження* / [упоряд. : В. В. Василевич та ін.]. Київ : НАВС, 2021. С. 714–722.
  24. Костицький Михайло Васильович. *Наукові школи Національної академії внутрішніх справ. Філософія права та юридична логіка* / [упоряд. : В. В. Василевич та ін.]. Київ : НАВС, 2021. С. 12–20.
-

The Philosophy of Life and Scientific Activity of Academician M. V. Kostytskyi (on the Occasion of the 75th Anniversary)

KRAVETS Vitalii

PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1911-5241>;

NOSENKO Oleksandr

PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8511-3941>